

FIGYELMEZŐ

az egyetemes literatura' körében.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA**.

Pesten.

Februárius' 21d. 1837.

7. szám.

Tartalom: Magyar literatura. Dramák. Árbocz, szomorujáték Garaytól (*D. Scheder F.*), 51. lap.
— Magyar dolgok külföldi munkákban. Academiák 's jutalmak. Figyelmeztetés, 58. l.

MAGYAR LITERATURA.

Dramák.

3) *Magyar történeli színművek a pesti dramai egyesülettől. Második kötet: Árbocz. Szomorujáték öt felv., egy előjátékkal. Irta Garay. Pest, Heckenast Gusztav' sajtálja. 1837. 18r. 105 l.*

IV. László' napiban, a' királyi bírónak, kún Árbocznak, egy szép leánya (Elma) 's egy szép huga (Olda) volt, emez harciban elesett testvérének, az ő védelmébe 's gyámtyaságába ajánlt leánya. A' király belé szeretvén az utóbbiba, ki még csak tizenhat éves volt, miután érte Árboczt hiába faggatta, egy bitang bolgárra (Bazir) bizza elrabolatását. Az alatt történik, hogy Árbocz, visszaemlekezvén miképen ez előtt épen tizenhat évvel egy jósnő átkot szórt reá 's elhunyt testvérének teherben maradt özvegyére:

Te házad' romlását éred!
És ez asszony megszülend:
Szép, szelíd lesz a' leány,
Mint az éledő korány,
Dús királyok hajtának
Térdet égi bájinak;
Hoz szerencsét, hoz veszdlyt,
'S ha tizenhat évet élt,
Keresztyén' menyasszonya,

Annak léssen gyilkosa,

A' ki még nem született

'S szíved' legkedvesbje lett. 7. l.

's a' jóslatból, a' tizenhatodik évét betöltő, a' király 's egy más keresztyén magyar (Turtul) által szeretett Oldát híven annak, ki, saját leányának, (Elmának), melly akkor „még nem született, 's szíve' legkedvesbje lett“ gyilkolójává van rendelve: épen azon tünődik, megelőzze-e a' bajt Olda' feláldozásával? midőn elébe hurczoltatik a' lyányrablásban járó Bazir; kiről midőn hallja, hogy Elma' szobája körül ólalkodtában fogatott el, gyanúja azonnal Oldára száll, 's felkiált:

Ördög, ki küld ide?

De nem! ne mondd! immár mindent tudok.

'S most bár tagadd, hogy nem küld Olda! 28. l.

A' ravasz fiú feltalálja magát, igenli a' kérdést; ez által felszabadul, Árbocz megfogadja Olda' gyilkosául, 's határoztatik, hogy a' tett egy, Bazir által kijelelt, magányos várban vitessék véghez. Míg Árbocz a' két leánynyal a' kijelelt helyre veszi magát, a' bolgár értesíti a' királyt a' találkozhatás' helyéről, mert szándéka a' király által ígért jutalmat is megnyerni, 's miután Árbocztól a' véres tett' dí-

ját már előre kinyerte, Oldát a' király' kezébe játszani, 's Elmát ölni meg, hogy egyszermind bosszút álljon az apán, a' miért egykor bitófát süttetett határa. A' két lyány' hálósobája felcseréltetik; Elma megfojtatik, 's midőn Olda, kamrája' ablakát be akarná tenni, két férfit pillant meg, kikben a' lámpa' fényénél Árboczra és Bazirra ismer, mikép azok egy holttestet temetnek el, melly, mint a' zsákból kilógó fej mutatja, nem egyéb Elmánál. A' zajra jő a' már lesben állott király, a' leányt az irtózat' helyére követi, 's ott Árboczot, ki az alatt, hünének örök elpalástolására Bazirt is agyon ütötte, megfojtja; ekkor látja Árbocz a' szörnyű tévedést, a' halott kiásatik, de későn. A' szerelmes párt (Turtult és Oldát) elhíván a' büntett' helyéről, magával viszi László, őket összeadni igérvén; azonban Oldát letartóztatja, Turtult pedig börtönbe veti. Ez kiszabadulván, Árboczczal, ki javai- 's nevéből fosztatott meg, és Kemenchével, ki kún nemzete sérelmeit esküvé meghoszúlni, szövetkezett a' király' megsemmisítésére. A' három eskütárs bemegeyen László' sátorába, a' király elesik kezeiktől, el Turtulétól a' lyány is, kit ő hűtelennek hitt, 's ártatlan volt.

Ez, a' csupa véletlenből, okatlan tettek és sok szükségtelen jelenetekből nem annyira szőtt, mint összerakott darabnak teljes meséje. Menjünk most az egyes szerepeken végig. Mindenek előtt csodálkozni fog az olvasó, ha egy Góga a' nevé személyen kezűjük a' szemlét, mint ki a' mesében elő sem fordult. Ez ugyan az a' jósnő, ki az előjátékban amaz átkot mondta, melly a' darabnak lételet adott. Mindenek előtt tudakozódik az olvasó, 's ohajtja tudni a' néző, miért a' szörnyű átok? A' szerző e' titokról mind végig nem lebbenti el a' fátyolt. Az előjáték' első jelenésében azt halljuk ugyan Góga' ajkairól, hogy valaki megölte fiát; de ki? Majd előző a' halálosan megsebesített Turul, hitvesével 's Árbocz testvérel, és Góga felkiált:

Oh hála néked, bosszu' istene,
Ezen halál (Turulé) 's ez úsáltam család'
Keszerve már is ír sebemre. 5. l.

De miért utálja, 's annyira, hogy meg is átkozza az őt nem is ösmerőket? annyira, hogy midőn tizenhat esztendő után megtudja, hogy gonosz magva mint csirázik, mond:

Ő (Árbocz) szavamnak hitt tehat?

Hah ez nekem nyugtot ad! 35. l.

Mind ennek oka rejtve marad. 'S illy dühös bosszu mellett, mint történhetett, hogy néhány percz múlva — Csupornak egy pár szavára — egyszerre megfordul, mondván:

Hogy erre jusson nem akartam.

mint történhetett, hogy csak hamar hajlandó segíteni is rajta:

Elmegyek, megintem őt,

Sors' nevében intem őt. 36. l.

Avagy miből akart a' bosszu állni? pusztaijesztésből? Ez egy kissé gyermekes. 'S a' szerencsétlen jósnő véletlenül későn jő, noha jókor indult; így intése is: „A' jóslat nem isteni“ stb., szinte elkésett. Miért kelle neki későn jőni? 'S mikor a' leánygyilkolás megtörtént, bánkódik, magának tulajdonítván okát a' szerencsétlenségnek; bójttal stb kívánja hünét leróni — „de többet nem tesz“ — úgy mond — „hogyan? földajam a' törvénynek magamat, 's másodszor is lakoljak Árboczért?“ Itt kezd már most egy kis remény csillámlani, hogy bosszúja' okát is ki tudjuk: t. i. egyszer lakolt már, és Árboczért! de miért? mikép? a' néző mind végig szeretné az egész mese' első 's eredeti okát tudni; de mind végig hiába. — A' bosszorka néha igen bölcs is: „e' király a' lyány iránt szerelmi terveket forral magában“; de hát honnan tudja ő azt? mikép bírja ő Lászlónak gondolatait is látni? Vagy talán Csuportól tuda meg valamit? de azt ismét nekünk is kellene tudni. 'S már most László ellen forral bosszút:

Lassan, úrfi, lassan!

Itt áll egy, a' ki téged áttekintett,

Féreg, porond, egy vén anyóka, semmi

Más. Ámde a' féreg egykor hatalmas

'S birtokbíró volt, — birtokát, hatalmát

Elvenni tudtad; — de nem — bosszuját. 81. l.

Ebből kezdjük már most az előjátékbeli szavak' néhányának értelmét gyanítani:

Egyik pártos ütközetben

Hoz nyakamra háborút

'S földre sújtja dús családom'.

A' két hely hasonlít; de nekünk ezt tudni, nem gyanítani kellene, mert a' gyanítással itt semmi figyelem-feszítés nem vétetik célba. De más felül, mikép lehete László királynak, ki, mikor Góga az utóbbi szavakat mondta, tizenkét évü volt, ellene olly nagyot

véteni, hogy még most is, azaz tizenhat évvel később, a' már nyolczvannyolcz évű jósnő is örökké fiatal boszút neveljen? Azonban végre is kisül, hogy ez is csak ijesztgetés, millyet a' jó Góga szeret; mert minden boszúja, mellyet a' király ellen forral, abból áll, hogy a' lyányt, kit az szeret, kedvesének karjaiba vezesse vissza, mihez a' király elleni indulat nem is kellett, elegendő ok volt volna Olda' java, kit úgy is ő döntött olly mondhatatlan bűbe. Ad ugyan Oldának port, hogy a' király' serlegébe tegye; de mi az, méreg-e vagy egyéb? 's mi végre? 's mi volt következése? mind ez nem sül ki. Pedig nekünk azt tudni kellene, különben minek mind ez? Vagy tán még is csak álompor, hogy a' leányt elragadhassa, kit azonban, tanu nélkül levén vele, már most is elvihetett vala? 'S elhagyván most Oldát a' jósnő, miért távozott annyira, hogy, a' ki három hétig sarkában volt az összeesküdteknek, mint maga mondja, épen most, az elválasztó pillanatban, ne legyen elég közel, hogy a' történéző hajt megelőzhesse? Az oktondi megint elkéséit. Az efféle elkésések, értem, a' motiválatlanok, ha így nyomról nyomra követik egymást, utóljára ollynemű érzést támasztanak, melly a' tragödiai hangulattal nem kis ellenkezetben áll. Ha Góga el nem késik 's jókor szól Árboczczal, megnyugtathatja vala kebelét; ha jókor tér meg a' királyi sátorhoz, meggátolhatja vala Olda' megöletését. De első esetben, igaz, megszűnt volna a' darab! Ha tehát a' jósnőnek, ki mindenütt van, mindent tud, még a' gondolatokat is látja, örökké el kelle késni 's így minden tette fogatlan, úgy minek is ő a' darabban? 'S valóban e' személy, melly annyit jár fel 's alá, beszédei rejtélyességével, kitiűtető formájával, ígéreteivel és szándékaival annyi figyelmet és várakozást gerjesztett, végre is nem egyéb, mint az ismeretes parturiunt...ra emlékeztet; 's meggyőződünk, hogy, ha egészen kimaradna a' darabból, legkisebb hézag sem támadna benne; mert az előjátékot is egy, az első felvonásba szőtt rövid elbeszélés által meg lehetett gazdálkodni.

Szerző' előszava szerint a' főcselekvény' tengelye Árbocz. Ezen, kún hitéhez szorosán ragaszkodó, egyébiránt valódi becsület-érző férfiú, ki kevéssel ez előtt nem kételkedett gyámleánya' rényének feláldozni javait 's ki-

rállya' kegyelmét (21, 22. l.) az átokra visszaemlékezvén, majd annyira gyötörtetik habonás hite által, hogy kész, az átok' elfordítására, a' kedves, jó leányt, kit „védeni öcsém' halálóráján esküvéni“, önmaga meggyilkoltatni. 'S nincsen-e minden vakhit mellett is túlvive, nem mondom gyanúja, de az a' mohóság, mellyel be nem várván Bazir' feleletét, maga teszi szájába az Oldára kivalást? 'S mikép van motiválva az a' hiszékenység, mellyel egy bűnsnek, kit már egyszer megölyegeztetett, 's most újra, mint ő maga véli, gyilkoló szándékon kaptak, egyetlen egy szavára elhiszi, hogy Csupor, régi meghittje (22. l.) 's próbált hűségü szolgálja, ki mellett minden, 's ellene semmi sem szól, részes Bazir' vétkében, 's hiszi épen akkor, midőn maga Csupor hozza őt kötözve? Illy motiválatlan hiedelmen, illy ingatag alapon épül a' cseleszövény, mellyen az egész darab megfordul. Nem tudjuk azt sem, miért kelle azon scenát, hol Árbocz a' leányoknak a' falura menetelt jelenti, úgy intézni, hogy Olda' lelkét gyanúk vegyék körül; de még kevesbbé azt, miért kelle Árboczot a' szerencsétlen gyámleány', sőt elvéte saját leánya' sírásójává tenni; mikép folytathatta ő 's fejezhette be az irtózatot mesterséget egyszerre némi egykedvűséggel, ő, kit eddig örök küzdelemben láttunk önmagával? 's miért kelle ez által azt a' kis sajnálkodást, mellyel talán még viseltettünk hozzá, utálattá változtatni, 's így a' főszemély iránti emberi érdekekkel együtt, a' darab iránti érdeket is olly hamar megsemmisíteni? 'S honnan gyanítja, sőt hiszi ő, hogy az Elmával történt fölcserélésnek Olda az oka; 's ha így, miért szól egy perczzel utóbb már többesben: „Átok reátok, lyányom' gyilkolói!“ a' vég felvonásban pedig miért vádolja már egyenesen a' királyt? — A' költő sem ezen character' vitelében elég psychologiai mélylátást, sem a' darab' tervében elég bölcseséget nem fejtett ki. Főszempontja volt, úgy mond, „nem annyira a' meggyilkolandó király, mint inkább azok, kik a' gyilkolást elkövetendők; a' királynak természetes en a' fenékszinre kelle jutnia 's a' főcselekvény' tengelyévé Árbocznak lennie ... ennek házi viszonyait kelle kiemelni, hogy a' királygyilkolást Árboczból mintegy kifonhassam.“ Illy főszemponthoz nem kelle a' természetlenségek 's képtelenségek' szövedéke; nem egy

megbélyegzett bűnössel utálatos czimborázás, nem az undok gyermekgyilkolás 's e' dühös boszú, melly utóljára is csak érdemlett büntetésért forraltatik; 's nem kelle végre a' jóság' elnyűtt fogása sem. Avvagy nem lehetett vala abból az Árboczból, ki a' 23d. lapon festetik, a' szilárd férfit 's hű gyámatyából „a' királyölést kifonni“? 's nem lehet a' tettet sokkal nemesb szenvedélyre építeni, 's ez által, például, Olda' rénye' megmentését 's egyszersemind egy birodalom' rút lánczai' széttrésztését czélba venni? A' mese más, 's a' fent írt „főszempont“ ugyan az maradhatott volna. Mert mi a' czélt illeti, mellyről a' szerző szól: „a' babonás vakhit' lerontása“, ez komolyan nem lebeghetett előtte; mert a' ki ilyes hittől van elfogulva, nem jár színházba. 's a' színház' közönsége viszont, megunta a' müllnerféle fatalis tragoediákat. — Jobban vannak tartva, magában véve, László király, 's Bazir, a' darab' fondora. Az első egy, minden nemesb érzések nélküli, állati kéjekbe merült, vásott zsarnok; egy character, millyet könnyű rajzolni 's nehéz elvéteni. De itt ismét az a' kérdés: tanácsos, czélhoz vezető volt-e a' királyt, a' történeti valóság' fentartásával, ilyennek festeni? Viseltethetünk-e bármelly részvétellel oly ember iránt, kinek a' IV. felvonásban történt irtóztató tett' nézőhelyén is, nem foly ajkáról egyéb mint hazug szó, 's nem hord szívében egyebet, mint állati vágyat; viseltethetünk-e részvétellel iránta, ki, mintán királyi szavát rútul megszegé, Turtult kétségbe ejté 's földön futóvá tette, az úgyis elég boldogtalan erényes leány' kebelét a' minden nemes érzést fellázasztó szavak' töreivel marcangolja? Nem fog-e halála megnyugtanni bennünket inkább, mint megindítani? 'S ha az első: nem leszen-e érzésünk sértve azon vég által, mellyet a' birodalmát 's körülte levőket boldogtalanító zsarnok' ölöi, 's így egyszersemind az ország' megmentői, szenvednek? de kik iránt másfelül ismét tetteik' indító okainál fogva nem érezhetünk vonzalmat? Hol itt a' szomorujáték' tragikai kifejlése? Vagy a' szerencsétlen Olda' sorsa tölti-e el lelkünket? Épen nem; egy ideig nem is tudjuk mi történt vele, míg Turtulnak egy szavából nem gyanítjuk, hogy Olda általa meggyilkoltatott; de itt — ezen egyetlen egy, némileg tragikai character — a' királyhalál által annyira visz-

szanyomatik a' háttérbe, oly mellékessé lesz, hogy minden hatása elenyésszik. Nem volt volna e jobban számolva a' fiatal szép és vitéz királyt, ifjúi tűz és heves ösztön' fiává tenni ugyan, de e' mellett néhány királyi tulajdonokkal felruházni, mellyekkel vonzana bennünket; őt nem rosznak, hanem elesábultnak, nem alávalónak, hanem gyarlónak 's önnön jobb felével folyvást küzdőnek festeni? Mert az egészen rosz character történetileg való lehet, de soha fő character drámában nem. Hogy pedig a' király „a' fenéksziüre jut“, épen nem természetes, mint a' szerző véli, sőt ellenkező; mert Árbocczal együtt ő főszemély, 's valóban cselekvő személy. — Bazir egy testestül lelkestül gaz ember, ki az egyiknek pénzért lyányt szerez, a' másiknak pedig boszúból — minek utána őt pénzben megcsalta — lyányát megöli. Közönséges, sok dramairónál álló ezikk. Egyébiránt ennek tetteiben vagy inkább beszédeiben is vannak motiválatlan, 's nem eléggé ügyesen intézett dolgok; így, kellett-e a' leányoknak iránta már táplált gyanujokat az által nevelni, hogy, midőn ők lenyugodni készülnek, ismét hozzájuk jó, 's egy félre mondott nem rövid magánybeszéd után, Árbocz' rendelkezését a' fekhelyek iránt, állítólag annak parancsára, megfordítja; 's midőn a' leányok nyugodni mennek, minek megállani 's e' szavakat intézni Oldához?

egyed gondolék,

'S belőle kettő lett: halotti tor,
És egy menyekző — 's most azt gondolom,
Sietnem illik mind e' kettejét
Végére hajtani. Jó 'jszakát, királyné! co. I.

Mi czél van mind evvel? Hogy gyanut támaszson, vagy neveljen? Könnyebb-e tehát így a' tettet véghez hajtani? — Turtul egy szerelmes ifju, millyen sok van a' divat dramákban. Szerelmes; 's nem is volna egyéb, ha e' mellett kissé oktondi nem volna egyszersemind. A' szegény mindjárt az első felvonásban tudja meg, mint vágyódik kedvesére a' király; különben is ösmeri a' király' characterét, 's a' jó fi mégis nem csak elég ügyű, hálával fogadni a' király' ajánkozását (IV. felv.), mi szerint ez akarja őket összeadni; hanem elég bolond a' szerencsétlen leány' rénye iránt kétségbe esni, 's eléggé örült, őt, pusztá gyanúra meggyilkolni. Volt-e hát oka kétkedni a' leány' rényéről; 's a'

legsomorúbb esetben, ha t. i. a' leány megfosztatott volna ártatlanságától, mit előbb tudni kelle, volt-e oka őt bűnösnek is hinni? — Egyébiránt Turtulról is meg kell jegyezni, hogy, noha a' történetek által igen közéről érdekeltetik, ömaga az egésznek kerekletébe — mi nagy hiba — olly kevéssé kap be, hogy szorosán véve el is maradhatott volna. Csak Olda maradna élve, de hogy ez Turtul' keze által essék el, különben sem volt, nem is lehetett okosan az első szándék. Oldának vagy Árbocz által lelete elesni, vagy épen nem. — Csuporról, a' hű öreg szolgáról nincs mit mondani; csak azt kérjük: honnan tudja ő, hogy Árbocz, Olda' életére tör? Előtte Árbocz fél hanggal sem árulta el magát. 'S ugyan Csupor, midőn tömlöczéből kiemenekedett, azt mondja Gógához:

De szánatos kéz szöknöm engedett,
Szöknöm tehozzád, hogy rajtunk segítsél (36. l.).

De hát tudta Csupor, hogy a' jóssasszony még él? 's hol él? 'S ha igen; miért nem igyekezett már előbb Góga által urára hatni? vagy miképen van, hogy reá bukkanván, meg van lepve mint ki váratlanul botlik valakibe, 's alig ismer reá? stb. A' szerző itt, a' nélkül hogy észre venné, saját tudását kétszer is reá ruházza Csuporra. 'S mint van, hogy Csupor már a' harmadik felvonás' kezdetén tűnik el, 's minden ok nélkül? Bele levén egyszer valamely személy fonva a' cselekvénybe, nem lehet többé, nyomos ok nélkül, elvetni, mint egy kinyomott spongyiát. — A' két leányi characterre általában az az észrevétel, hogy életkorokat nem kissé előzik meg. A' tizenöt évü Elma tökéletes matronai tapasztaltsággal mond a' tizenhat évü Oldának:

Épen bizony! majd lyány vár férfirat!
Olly büszke úgyis már a' férfinem:
Asszonyt, leányt csak bábnak tart negéde,
Mellyel, miként elbízott földes úr,
Szegény adózójával kénycként
Bánhat, 46, 7. l.

's ugyan ő adja tudtára Olda' kedvesének a' dolgok' állapotját; 's őróla mondja Turtul,

Őncki hálálom, hogy itt vagyok,
Titkon bocsátott hozzád. 48. l.

Valóban a' 13d. századbéli, tizenöt évü leány korán kezdte az alkalm-csinálást! Olda egy főnomul nevelt, lángolva szerető, kedves nőalak; 's itt nem kérjük, mint van hogy a' ki a' darab' elején lép ki a' „nevelőbül“ 's a'

„kis falucskát“ most cseréli fel először a' nagy világgal, már szeretőt hord szívében, mert ebben semmi lehetőség; de azt csakugyan kérhetni, honnan tudja ő (44. l.), hogy bátyja „titkos“ faluba viszi? Ő maga mondá Árbocznak: nemde kivissz falura? Szívesen! felel ez, sőt már tettem rendelést; egy óra mulva indulhatunk, nem is késhetünk, fontos körülmény sürget.“ Hová? kérdi a' lyány? Csak készülj, mond Árbocz. Ebből még nem volt oka valami gyanúra. 'S mégis Oldát már borzalom veszi körül:

Oh itt sötét tervek kigyóznak.
Távozni? 's mért épen ma? mért legott?
Ugy van! Világos már! Ő Turtulom!
Kívánja tőlem elszakasztani. 45. l.

's ismét: . . . . apád el van tökélve,
Turtalt szíventül elszakasztani. 47. l.

De hát van-e elegendő ok ennek hívésére? Turtul is tudja ugyan ezt, és pedig Elmától (48. l.). De, hát honnan tudja Elma is, minek utána Árbocz' ajkairól az egész dologról egy hang sem lebbent el, sőt neki magának sem jöve eszébe: ő csak gyilkolásról gondolkodott, hogy ön leányát megmentse tőle, 's Baziron kívül e' szándékba egy lélek sem volt avatva? Itt is saját tudomásával találta a' szerző a' lyányokat felruházni. Sőt a' szerző álomban látatja vele az Elmával törtéendő gyilkosságot. De hát mikor álmodhatott illyet Olda? Még azon nap, hogy megérkezett a' „nevelőbül“, már kimentek a' „nem messzi“ falara (31. l.), 's azóta nem is éjjelezett. De félre tevén a' külső valószínűtlenséget; vannak ugyan az embernek gyakran minden feltehető alap nélküli álmai, mellyek t. i. nem az éber állapotbeli aggodalmak, sejtések, tünődések' visszatermődései; de illyek, épen ezen alap és ok nélküliségök miatt kívül esnek a' dramai használhatóság körén. Még meszszebb viszi a' véletlenségeket a' szerző, midőn a' tettnek fölfedeztetését, 's így az egész 4. és 5d. felvonást, egy ablaknak véletlenül nyitva maradására építi. T. i. Olda, midőn már lefekünnék „az ablak felől léghezést érez“, látja, miképen „a' függöny mozdul és inog“, be akarja tehát az ablakot tenni, 's ekkor pillantja meg Árboczot és Bazirt, midőn az azalatt megfojtott Elmát sirba teszik. 'S itt ismét nem rendes-e, hogy Olda, bizonyos távolságból, a' sötét éjben, egy kis lámpa' fényénél rá ismer a' holtat rejtő

zsákból kilógó főre, reá Elmára — Árbocz pedig ki egy arasznyira van tőle, nem veszi észre; nem rendes-e hogy Bazir, kinek nagy oka van a' cserét Árbocz előtt ugyan gondosan titkolni, olly kevéssé igyekszik azt tenni? 'S hogy' és honnan tudja Olda, hogy Elma ő érte esett el?

szörnyükép

Valósodott be rémes álmam. 75. l.

Az álomnak valóban bőven vette az író hasznát. Mert Árbocz' néhány szava:

te rémitő alak,

El, mondom, a' holtak nyugodni kell (76. l.)

ugyan keveset magyaráz az előtt, ki valamely dologról semmit sem tudhat. — Végre megjegyezzük, hogy Árbocz, ki néhányszor a' csábulat' fátyolán által is helyes érzést tüntet ki; a' kún Kemenche, kit a' második felvonásban férfiúi méltósággal 's fenkölt érzeménnyel látunk nem csak saját nemzete', de az egész ország' java mellett szólni; végre Turtul, a' gyengéden érző 's finom beszédű ifju — a' vég felvonásban tökéletesen kiesnek saját belsőségök' 's kifejezésök' hangjából. Mert különbség van a' minden ész- és szívmeveltség nélküli szilaj betyár', 's a' nemes alapokkal bíró, később eltévedt ember' hangja közt.

Láttuk, melly kevés szerencsével építette a' szerző e' drámát; mennyire hanyagolta el a' szükségesség' elvét, melly nélkül leginkább dramában nincs siker; mint nem tudta személyeinek erkölcsi érdeket adni, vagy azt fentartani; érdekeltük, miképen az eszme, mellyet ki akart fejteni, nem volt a' jelenkor' szellemében választva, holott a' költőnek, hogy hasson, csakugyan a' jelenhez kell mindenkor szólania; sőt érintve volt, mint lehetett vala egy hatástalan, hitele-vesztett eszköz, a' sorsot, egy más, sokkal hatalmasabbal pótolni: értem a' Kemenchében képviselőjét lelt országos —, az Árbocz és Turtulban közvetített erkölcsi érdeket. Csak a' darab' színezetéről kívánunk még pár szóval emlekezni.

Semmi sincs a' darabban inkább elvéte, mint a' kor' színe. Ezek a' tizenharmadik század' emberei úgy gondolkodnak és szólnak, mint egy érzékeny úrfi vagy ifju entusiastá a' vácsi utcában. Avvagy Kúma' szájában a' következő, különben helyes és szép oktatás

nincs-e, azon kor' gondolkodása' módján küll, egyenesen az első emelet' páholyaihoz intézve:

Szeresd hazádat is; mindannyian
Egy istené bár, 's a' világ' közös
Polgári lettünk; mégis, édes Oldám,
Ezen hazához, e' kisebbke körhez,
Melly nyelvre és szokásra egy veled,
Mellynek leánya vagy, mellynek magad
Adansz hű polgárt 's támaszt gyermekedben,
Ehhez szorosb láncc kösse lelkedet.
Nyelvét szeresd, tiszteld szokásait,
A' jókat. Légy mindűtt 's mindig magyar. 16. l.

— 'S régenten többet tettek, mint beszéltek; itt sok beszéd, czifra beszéd, 's bölcselkedő beszéd, 's mind ez jóval több, mint cselekvés. 'S ezek mellett a' külön személyek' beszédei életidejük, 's állapotjokhoz sincsenek mérve. Így a' tizenöt évű Elmát láttuk felebb, milly bölcskén szól, mondanám „altklug“, ha a' szó magyar volna. Kúma (főnembeli özvegy, Olda' ángya, kiről, mint mellékes személyről, nem volt az expositióban emlékezet), olly ethica leczkét tart, 's ezt olly köntösben, millyet azon időben talán egy omnium artium doctor' ajkaira sem mernénk tenni. A' tizenhat éves Olda' beszédei képektől duzzadnak, 's ő helyenként nemesak olly elveket tanít, millyek, fájdalom, még ma sem a' legközségesebbek, hanem szól is elvekről; péld.

Kún vagy keresztyén, mindegy az nekem.
Az istenes keresztyén ollyan ember,
Mint a' kemény, hőselekkú kún, barátném,
Csakhogy különvál szertartásával;
De ember ő, 's ember között különség
Nincs, nem lehet, 's ha van, roszi! vagyon.
Oh, nem hit, Elma, nem halvélemény,
A' szent erény az, melly jóvá teszzen stb.

'S ismét:

téged, kedvesem

A' szent teremtés némberré teve,
'S szelíd, türekeny, ápoló legyen
Mindenkor a' némbér. — Nem úgy! te nem
Szihátsz atyádtól elveket magadba. 57. l.

Már bizonyos, a' leányka nem csak morális philosophiát, ő metaphysicát is hallgatott a' „nevelőben“. — Góga sem kevesbbé reflectáló természet; ő pszichologiai mélylátással számolta ki átkát; 's amaz ismeretes mundus vult decipi-t szóról szóra fordítja:

A' világ csalatni kíván;
Csalsugár vezesse útján.

a' mi azonfelül e' helyt (37. l.) igaz sem volt, mert Árbocz nem akart magának jövendőltetni. — Férfiaktól sententiákat, erkölcsi mon-

datokat, grómákat stb szívesben tűrünk; de itt is szorgalmasan kell a' manirozást kerülni. Ha Árbocz- és Kemenche declamálnak, megbocsátjuk, lelkek alapszínénél fogva; de Turtul a' szerelmes, László király a' kéjencz teljességgel nem reflectáló lelkek, 's így vizsgálás nagyon, midőn Turtul, szíve' hevében, az arany középszerről, királyi kegy és kincs' hiuságáról (24. l.); László pedig a' pénz' erkölcsrontó tulajdonairól philosophál (93. l.) 's olly perczben, midőn lelkét türetlen szerelem, bosszuság és féltés hánytorgatják. Még Csupor, a' kún szolgálja is, sententiákat szór:

Oh nincs daczosb
Az emberekben, mint a' vakhit; ennek
Irtása terhesb, mint a' Mátrabérczet
Sikká lapitni. 35. l.

De a' fegyver közt öszült hajdani apród nem csak metaphysicus, neki tanultsága is van, ő az egyiptomi setéségről is szól (50. l.), és nem talán paptól tanulta ezt, mert hisz' ő — kún! Illy kevéssé illik Árbocz' szájába a' hyaena, vampyr, Baziréba a' középkori universitási deákczéhek' „prosit“ja; sőt ez Oldát kegye d ezi is! 's Elma, kötődve kérdi: Kire gondol a' kis asszony? Shakespearret egyebekben kell tanulni, mint anachronismusokban.

Egy más, és nem kis hibája a' darabnak az, hogy a' külön felekezetek — millyenek itt a' magyar és kún, mellyek annyi tekintetben élesen elkülönözvék, itt — minden bélyegző jegyek nélkül összefolynak. Árbocz, a' makacs kún, midőn a' sorshoz szól, a' legjobb keresztyén' módjára leveszi kalapját (valóban leveszi: l. 89. l.), sőt a' 105. lapon térdelve imádkozik: „Isten, világigazgató, hatalmas! 4. l. Csak úgy segíjen istenem (sic me deus adiuet); 67. l. Az isten adjon néki nyugalmat (Requiescat in pace). A' kún Turul, 5. l. „az ég áldjon meg (deus te benedicat); a' kún Elenke: mennybeli irgalmas isten. Valóban a' keresztyén isten' attributumait mind össze lehetne ezen pogány kúnok' beszédeikből szedni; ugyan ők szólnak széltiben mennyországról (regnum coelorum) 's pokláról is. Ez hiba; ellenben — Oldával, azt sem tudjuk, hanyadán vagyunk, a' mi még nagyobb hiba. Róla egy ideig azt gyanítjuk, hogy Kúmánál keresztyénül nevelkedett, mert hiszen Kúma keresztyén volt (a' 16. lapon legalább azt mondja: Légy ma-

gyar!), talán épen apácza is, mert ezen „nevelő“ről (a' szerző restelt mégis nevelőintézetet írni) azt mondja Olda: „e' szent falak“ (14. és 17. l.), 's Kúma maga azt mondja később: „De távoznom kell, az óra tisztemet hí teljesíteni, isten veled!“ (16. l.); talán épen chorusra kelle mennie; a' kolostor nem is ille nék rosziul a' korhoz. Ellenben, mikép támadhatott itt a' Turtullal való szerelem? mint tehetni fel Árboczról, a' magyarhit' gyűlöljéről, hogy gyámleányát keresztyénnel neveltesse? 'S valóban Elma is azt mondja Turtulról:

Ne volna csak keresztyén, édes Oldám;
Atyám üket, tudod, nem türheti. 56. l.

mire Olda nem azt mondja: Hisz' én is az vagyok, hanem:

Kún vagy keresztyén, mindegy az nekem.

'S még is Kúma, mint láttuk, azt is mondta: e' hazához, melly nyelvre egy veled (hát magyar volt). Fejtse meg a' mesét, ki tudja. Annyi bizonyos, hogy a' kúnvilág' kora egyéb bélyegzést kíván, mint a' „személyek“ jegyzékében, a' kún, magyar, oláh stb hozzá-tételét.

Mi a' dictiót illeti, az nagy mértékben poetai, 's meglepő képekben, hasonlatokban gazdag; de annál kevesbbé dramai. Garay' poesisa előkelőleg lyrai, 's ő minthogy ebben érez erőt, megragad minden alkalmat és nem-alkalmat, vénája' kiöntésére. De a' mi magában felette szép, helyén kívül, ha nem szünik is meg szép lenni, árt az egész' characterének és czélzott sajátságos hatásának. Így midőn a' legelső jelenetben Kúma erkölcsi oktatást tart, vagy Olda, elhagyván nevelőnéjét, elválk a' kedvelt helytől, vagy Olda szíve' érzelmeit Elma' keblébe ünti, vagy Turtullal édeleg stb, illy helyeken reflexio 's ömledezés nincsenek idején kívül, a' beszéd válogatottabb, a' képek merészebbek lehetnek. De, hol tettet várunk 's beszédet hallunk, hol az erő a' belső valóság' kárára phrasisok' dagályában süllyed el; hol figyelmünk a' tárgyon függ, 's a' költő' subiectivitását kell tűrünk, a' dramai hatásnak nem lehet nem csökkennie. Melly kevéssé egyezik, péld. a' hasonlat-csinálás Olda' lelki állapotjával, midőn rémes álmával bajlódik (61. l.), vagy Árboczéval, azon perczben midőn Bazirt ölte meg (69. és 70. l.); 's ismét az utób-

Mivel az a' hosszú 's elég cifra apostrophe (75. l.), midőn látja, hogy saját lyányát gyilkolta meg; 's ki képzelheti, hogy, miután valamely gyilkos szándék mindenkép meghányva, vetve 's végkép elhatározva van, a' tett' küszöbén hosszú cifra monológot tartson valaki, mint Árbocz (99. és 100. l.) a' király' sátera előtt?

Ha a' szerzőnek költői szép talentumánál fogva töle egyfelül bővebb készülleteket 's a' legnehezebb művészet' pályáján gondosabb járdallást kívánhatunk és várunk is; nem nyomhatjuk el másfelül azon ohajtást is, vajha a' külső formára, úgy a' nyelvre is több szorgalmat fordítana. Ugyanis átvitt beszédekben néha az a' hiba találatik, mellyet a' rhetor következtelenségnek nevez a' képbén; péld.: azt letörteni nem fogja a' világ' minden tengere, 21. l.: a' tenger mos; letörve éltém' vígalmai, 95. l. ezek elmúlnak, de nem töretnek le; stb; így iambusai 's trochaeusai koronként kelletlenül szabadabban alkotvák; licentiák, millyenek: tudom, tizen | Kettő, el | Nyugvand, egyűve stb tilalmasok. Fűzések, mint: szerettem férjem, háromszor is, helyesen: szerettem férjem; földtuli, földöntuli h.; jóslatra halljak, áldozatra estél; csillagászsza esküszöm magam; eszedbe tartsd; mellybe fogamhatik; melly előtt . . . tisztelek; semmi sem maradjon; egymással nem férnek; ön magamnak, ön szemmeddel (ön 3d. személy); stb; a' közép igék' illy hajtogatása: nyugvand(ik), késhet(ik), győződj(él), vigasztalódj(ál), ess(él), bánhat(ik), hullom(k); illyenek: csalattatásod (csalattásod), o lly magánálló mutató névmás-ként o llyan helyett, 85. l., űket, tñled (őket, tñled), méltatlanot; jósní (jósolni), középlet (középszer); szintugy sértik a' nyelvet, mint a' helyesírást illyek: menybeli, menyég (meny h.), eregy (eredj), fiamnak, néműleg, mond (parancsolóban) stb. Minden írónak, de a' költőnek különösen, kinek a' nyelv úgy anyaga mint szobrásznak a' márvány, mulhatatlan kötelessége a' nyelvet a' maga teljes tisztaságában használni. Memyi gáncs érné azt a' művészt, ki egy Hebet vagy Venust, valamely, tarka foltokkal és erekkel elhintett kőből faragna.

D. Schedel F.

Magyar dolgok külföldi munkákban.

— Már nemcsak Német-, hanem Franciaország is olvassa az angol *Quinne*nek, tévedésekkel teli magyarországi utazását illy cím alatt: *Voyage sur le Danube, de Pesth à Routhouk, par navire à vapeur, et notices de la Hongrie, de la Valaquie, de la Serbie, de la Turquie et de la Grèce.* Forditá Eyrics. (Párizs, 1836. 2 köt. sr. 16 franc). — Emlékezik honunkról *Serres Marcell* is *Voyage dans l'Empire d'Autriche* című munkája' négy octávkötetében. — Hammer' ozman historiája is fordítatik francziára, melly, mint tudva van, egyenesen a' magyar történetek' kútforrásai közé tartozik.

Academiák 's jutalmak.

— A' magyar tudós társaság, januarius' 30d. tartott kisgyűlésében, az általa kidolgoztatni szándéklott *tudományos kézikönyvek'* tárgyában a' szükséges előkészületek' tételével foglalkozott.

— A' lyoni academia, 1837re két jutalmat tett ki, t. i. két arany-diszpénzt hat hatszáz franknyi (váltó ftnyi) becsűt. Elscjének tárgya Jacquart' clogiuma; a' másik egy geologiai abrosz, a' Rhona megyebeli 's szomszéd táji uszadéktöld' különféle képeleteinek (formatio) fekvése és elosztásáról; mellyhez egy értekezésnek kell járulni, miben ezen uszadéktöld' bélyegei, 's alkotó részének mineralogiai természete fejtenek ki. A' pályairatok' sorsa a' j. augustusi nyilvános ülésben fog elhatározatni.

— A' macoui academia' e' jutalomkérdésére írt feleleteikkel: „Fejtessek ki a' nyilvános erkölcsiség', emberiség' és status' érdekében, a' lelenez gyermekek' szaporodásának oka; 's jeletlessenek ki alapjai egy jobb törvényhozásnak, melly társasági jövedőjüket biztosítsa“, Rémaele és Gaillard jutalmat, Azaret melldíjt nyert.

— Egyiptemi társaság cím alatt alapult legközelebb egy, angolokból álló tudós társaság, mellynek czélja a' Nilus' völgyét vizsgáló tudósok' iparkodásait könnyíteni. Mindenek előtt egy könyvtár' összeszerzésével foglalataskodik az egyesület, melly a' keletről szóló legjobb munkákat foglalandja magában, 's Cairóban fog felállítatni. Egyébiránt a' tagok a' legnagyobb gonddal gyűjtik mind azon emlékeket, mellyek Egyiptomot 's a' szomszéd tartományokat illetik.

— Az orosz kormány tízezer rubelt tett ki Oroszország' legjobb elemi történetére, iskolák' számára.

Figyelmeztetés. Több feől érkezett kérdések' következtében jelentjük, hogy az Athenaeum' első számának elkészülvén második kiadása, teljes példányokkal szolgálhatunk mind az Athenaeum, mind a' Figyelmezőből. Félévi ára helyben 4 ft., postán 4 ft. 48 kr. cp.; velinen öt huszassal drágább. Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.